

Таким чином наведені факти переконливо засвідчують, що методи радянської освіти передбачали виключно чужі теоретичні інтереси та цілі, які не відповідали прагненню та бажанню корінного населення, а значить були позбавлені підтримки.

Список використаних джерел

1. Державний архів Тернопільської області. – «Вільне життя». – 17 січня 1940 року.
2. Там само. – Ф.П-1. – Оп.1. – Спр.15.
3. Там само. – Спр.27.
4. Там само. – Спр.6.
5. Там само. – Спр.9.
6. Західня Україна під більшовиками. IX.1939 – VI.1941. Збірник. За ред. Мілени Рудницької. – Нью-Йорк, 1958. – 494 с.
7. Ковалюк В. Р. Культурологічні та духовні аспекти «радянської» Західної України (вересень 1939 р. – червень 1941 р.) // Український історичний журнал. – 1993. – №2, 3. – 144 с.
8. Кондратюк О. П. Трудящі Тернопільщини в боротьбі за школу для народу. – Тернопіль, 1957. – 45 с.
9. Соколовська Т. Г. Культурне будівництво в західних областях УРСР в перші роки радянської влади. Вересень 1939 р. – червень 1941 р. / 40 років Великого Жовтня. – Львів, 1957. – 299 с.

References

1. Derzhavnyj arhiv Ternopil's'koi' oblasti. – «Vil'ne zhytja». – 17 sichnja 1940 roku.
2. Tam samo. – F.P-1. – Op.1. – Spr.15.
3. Tam samo. – Spr.27.
4. Tam samo. – Spr.6.
5. Tam samo. – Spr.9.
6. Zahidnja Ukrai'na pid bol'shevykami. IX.1939 – VI.1941. Zbirnyk. Za red. Mileny Rudnyts'koi'. – N'ju-Jork, 1958. – 494 s.
7. Kovaljuk V.R. Kul'turologichni ta duhovni aspekty «radjanizacii» Zahidnoi' Ukrai'ny (veresen' 1939 r. – cherven' 1941 r.) // Ukrai'ns'kyj istorychnyj zhurnal. – 1993. – №2, 3. – 144 s.
8. Kondratjuk O. P. Trudjashhi Ternopil'shhyiny v borot'bi za shkolu dlja narodu. – Ternopil', 1957. – 45 s.
9. Sokolovs'ka T. G. Kul'turne budivnytvo v zahidnyh oblastjakh URSR v pershi roky radjans'koi' vlady. Veresen' 1939 r. – cherven' 1941 r. / 40 rokov Velykogo Zhovtnja. – L'viv, 1957. – 299 s.

Kravchuk L. V., Ph.D., senior lecturer Department of philosophy and social sciences, SHEI «Ternopil State Medical University by I. Ya. Horbachevsky of MPH of Ukraine» (Ukraine, Ternopil), kravchuklv@tdmu.edu.ua

Sovietization of Ternopil to education in 40's years: ideological and methodological aspects

This paper explores selection process and training in education that would ensure formation of Soviet ideology in school fledgling, ignoring the Ukrainian national interests and spiritual values. Imported and trained new staff had strengthened and spread socialist transformation in all spheres of public life, and prepared a new change in young people reared on an international ideology which would were committed and ready to defend the interests of the Soviet state.

Keywords: the Soviet school, education, power of the people, the history of the USSR, the teacher, the Soviet consciousness party.

Кравчук Л. В., кандидат исторических наук, старший преподаватель кафедры философии и общественных дисциплин, ГВУЗ «Тернопольский государственный медицинский университет имени И. Я. Горбачевского МОЗ Украины» (Украина, Тернополь), kravchuklv@tdmu.edu.ua

Советизация образования Тернопольщины в 40-х годах: идеологический и методологический аспекты

Отслежен процесс отбора и подготовки кадров в образовании которые бы обеспечили формирование советского мировоззрения в новообразованной школе, игнорируя украинские национальные интересы и духовные ценности. Привезенные и подготовленные новые кадры укрепляли и распространяли социалистические преобразования во всех сферах общественной жизни, а также готовили новую смену молодых людей воспитанных на интернациональной идеологии, которые бы были преданы и готовы защищать интересы советского государства.

Ключевые слова: советская школа, образование, власть народа, история СССР, учитель, советское сознание, партия.

* * *

УДК 94(477)«1945/1965»

Киридон П. В.,
доктор історичних наук, професор кафедри історії
України, Полтавський національний університет
ім. В. Г. Короленка (Україна, Полтава),
p.w.kiridon@rambler.ru

НОМЕНКЛАТУРНИК УКРАЇНСЬКОЇ РСР ПОВОЄННОЇ ДОБИ (1945 – СЕРЕДИНА 1960-Х РОКІВ) ЯК ЕЛЕМЕНТ БЮРОКРАТИЧНОЇ СИСТЕМИ

Визначено найхарактерніші риси партійно-державного апаратника Української РСР повоєнного двадцятиріччя. Показано залежність морально-політичних, ділових і власне людських ознак від перебування особи в лавах правлячої номенклатури, котра спотворювала людину, здатну до самостійної участі в державотворчих процесах, перелицьовуючи її на бюрократа – виконавця покладених тоталітарною владою функцій чиновника компартійного штабу. Наводяться приклади набутих у номенклатурному середовищі властивостей можновладців різного рівня.

Ключові слова: Українська РСР, Комуністична партія України, повоєнний сталінізм, «відліг», партійно-державна номенклатура, правляче чиновництво, управлінські структури, бюрократія.

Суспільні зміни, корпоративні інтереси змусили номенклатурну верству в пізносталінсько-хрущовську добу пережити процеси повоєнного реформатування, усвідомлення власного оновленого статусу і, зрештою, перетворення на майже самодостатню складову політичної організації влади. Стратегічний курс країни було значною мірою підпорядковано реальним впливам номенклатури. Протягом 1945 – середини 1960-х років процес посилення ролі останньої досяг довершеності тоді, коли в суспільстві оформилася модифікована схема більшовицького тоталітарного режиму.

Породжений номенклатурним феноменом бюрократизм політичної системи, створеної в СРСР, виявився вкрай живучим, здатним еволюціонувати та пристосовуватися до нових умов. Із огляду на його значний інерційний потенціал, тривалий історичний досвід, багаторічне безальтернативне панування, органічну здатність до трансформацій, напрацьований ресурс панування держави над суспільством, природну психологічну стійкість впливає потреба в прискіпливій увазі з боку суспільствознавців до історії партійно-державної номенклатури.

У радянські часи роль adeptів режиму залишалася домінуючою в роботі істориків. Вони мали оперативно обґрунтовувати марксистсько-ленінську природу будь-яких новацій, що їх продукувала влада хрущовської доби. Література такого гатунку являла пропагандистський супровід заходів режиму завдяки пануванню в ній оперативно-актуального підтексту. Проте науковий пошук істориків призвів до появи ряду узагальнюючих праць, присвячених проблемам управління та особливостям кадрової політики [6; 7; 14; 15; 19; 20; 27; 28]. У них було викладено важливі статистичні дані, порушено проблеми партійного та радянського будівництва, зроблено історіографічні узагальнення.

Щоправда, подеколи допускалися обережні спроби критики методів роботи партійно-державної номенклатури, формалізму в підходах до створення резервного потенціалу управлінців, констатація відсутності стрункої системи підготовки і перепідготовки партійно-радянських функціонерів тощо [35; 39; 41]. Але в загальних оцінках апаратних структур переважали позитивні думки, а діяльність партійно-державної номенклатури відображено в публікаціях радянської доби

переважно в позитивно–конструктивному сенсі. Творчий пошук обмежувався показом певних особливостей керівної діяльності апарату.

У незалежній Україні набули поширення погляди американського політолога С. Біалера, котрий характеризував три типи радянських управлінців, визначаючи їх як класичних бюрократів, котрі, проте, перебували в залежності від правлячої політичної еліти. Серед них автор називав: тих, хто безпосередньо залежить від споживання (адміністрація фабрики, заводу, державного закладу тощо); безпосередньо підпорядкованих політичним лідерам; майже незалежну від «верхів» і «низів» корпоративну бюрократію, що тримає міцну кругову оборону власної страти [47]. Остання (номенклатура) витворює систему заміщення головних політичних функцій, котрі по праву належать усьому суспільству. Головне ж, на думку С. Біалера, полягає в тому, що номенклатура була підґрунтям радянської системи весь час її існування [44; 21, с. 44].

Ототожнення номенклатури з правлячим класом дозволило італійському вченому Г. Моска на початку XX ст. пояснити вище панування меншості над більшістю в різних суспільствах [29]. Схожих поглядів дотримувався німецький соціолог М. Вебер. Він трактував класи як породження економічного інтересу, долученого до ринкових реалій [8]. Загалом схематично трактуючи суспільно–політичні процеси в СРСР, західні радянологи поділяються на тих, хто в номенклатурі бачить монолітну, однорідну, структуровану владну силу (Зб. Бжезінський, С. Хантінгтон, К. Фрідріх, Т. Рігбі), і тих, на чю думку, радянська номенклатура – сукупність угруповань із різноманітними інтересами (Я. Іонідіс, Д. Келлер, Л. Дж. Черчуорд), а політичний процес у Радянському Союзі – взаємодія кланових дій, безумовно, за обставин певної конкуренції груп усередині номенклатури [10].

Останнім часом присутні доповнення до концепції номенклатури зроблено завдяки роботам росіян Г. Ашина, В. Понделкова, В. Ігнатова, А. Старостіна [2; 3], Вон Гі Єн [9], А. Дуки [13], А. Каратуєва [18], О. Криштановської [22], В. Міхеєва [25], Л. Мерзлякова [24], О. Мясникова [32], М. Чешкова [52] та ін. Вони включили в дискусійний обіг принципи питання внутрішньої розбудови та функціонування номенклатури, різноманітні аспекти її історичної трансформації тощо. Таким чином, у Росії оформилися групи новітніх наукових концепцій. В. Мохов указує, що їх відзначає сприйняття радянської номенклатури як специфічного комуністичного різновиду політичних режимів [30].

Ера незалежності України окреслює основну тенденцію вітчизняної історіографії (у тому числі в трактуванні явища партійно–державної номенклатури), зумовлену чинниками методологічного гатунку. У новітній українській історіографії особливості функціонування партійно–державної номенклатури повоєнного двадцятиріччя відстежує В. Баран, який, хоч і не оприлюднив результатів окремого дослідження саме цієї проблеми, показав широку панораму суспільних процесів у радянській Україні після завершення Другої світової війни. Його праці є методологічним і оціночним підґрунтям для розуміння й трактування як політичної системи пізнього сталінізму, так і доби «відлиги» в Українській РСР, у тому числі стосовно такого важливого елементу управлінських схем, як апаратно–чиновницьке

управління [4]. Зокрема, автор, обґрунтувавши концепцію еволюції більшовицького тоталітаризму, описав відповідні зміни в правлячій верхівці, завдяки яким у часи М. Хрущова було відновлено примат партійної номенклатури щодо радянської [5].

Нові вектори дослідження проблеми української правлячої номенклатури започаткував теоретичними та фактологічними напрацюваннями В. Тимцуник. Вивчивши процес реформування владної системи в республіці за хрущовської доби, автор здійснив аналіз альтернативних моделей партійно–державного правління, висвітлив особливості функціонування управлінських структур, детально відстежив зміст і правовий та фактичний вплив на становище номенклатури таких визначальних документів, як Програма і Статут КПРС, проект Конституції СРСР тощо [46]. З'явилася монографія М. Дорошка, присвячена політичній номенклатурі УСРР 20–30-х років минулого століття [12]. Фундаментальною публікацією сучасних українських істориків стало академічне видання праці «Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.)» [37]. Коло проблем доби пізнього сталінізму безперечно включає й питання, пов'язані зі становищем тодішньої республіканської номенклатури.

Отже, одним із напрацювань сучасної історіографії слід визнати констатацію того, що партійно–державна номенклатура є суспільним явищем, котре треба розглядати в тісному зв'язку з системою влади. Узагальнення історіографічного огляду приводить до висновку: особливості функціонування та роль у розбудові бюрократичного управління діячів партійно–державної номенклатури Української РСР протягом 1945 – середини 1960-х років у літературі досліджено та описано здебільшого фрагментарно, у контексті ширших або суміжних (історичних, політологічних, соціологічних) тем.

Організаційно–політичні особливості функціонування номенклатурної системи, котра набула інституціонального вигляду в умовах радянської влади, породили специфічний тип радянського управлінця–чиновника. Ні в українській (національній чи підімперській), ні в світовій практиці досі не було аналогів такого різновиду сумлінного апаратного виконавця волі режиму, реалізатора владної парадигми. Тому метою даної публікації бачиться дослідження проблеми якісної характеристики номенклатурних лав, морально–політичних показників партійно–державного чиновництва, його дійсної ролі й участі в управлінні країною тощо.

Об'єктивне зображення образу номенклатурника 1940–1960-х років з огляду на його психічні, соціальні та ділові характеристики доповнює розуміння особливостей функціонування партійно–державної управлінської машини в радянській Україні тієї доби. Уявлення про портрет управлінця формується «зсередини» (самосприйняття) і «ззовні» (бачення особи пересічними громадянами та колегами–номенклатурниками). Зазвичай, самооцінка особи не збігалася з іміджем, створюваним нею в очах інших. Номенклатурник другої половини 1940-х – початку 1960-х років перебрав як «позитиви», так і вади типового довоєнного більшовицького службовця. У силу екстремальності повоєнних умов ці риси набували максимального визрівання. Тому варто зауважити притаманні функціонерам жорсткість, фанатизм,

авторитарність, «класову ненависть», безкомпромісність, непримиренність до небільшовицьких поглядів [11, с. 206–207]. Окрім того, наслідком війни стали психологічні метаморфози в суспільному житті, що вплинуло на всі його прояви, у тому числі на характеристики управлінців. Умови повоєнного морального стресу також формували портрет апаратного функціонера.

Щодо морального обличчя типового представника партійно–державної номенклатури Української РСР доби пізнього сталінізму та «відлиги» маємо зауважити кілька упереджень. Насамперед, відзначимо властиву тоталітарній організації держави закритість інформації про життя правителів. Чим більше секретності, тим ширші можливості чиновників діяти без належної відповідальності. Утаємниченість породжувала невідповідність і корупцію [36, с. 339–341]. За відсутності гласності зловживання владою з боку номенклатурних працівників було поза контролем із боку пересічних громадян.

Іншим наслідком приховування інформації стало те, що деталі особистого життя номенклатурників супроводжували плітки та вигадки. Наголосимо, що провінційне чиновництво перебувало переважно у фокусі безпосередньої уваги громадян, адже в невеликому населеному пункті доволі складно приховувати подібну інформацію. Життя ж номенклатури вищих ланок (область – Київ) було куди більше засекреченим, украй обмежене коло пересічних громадян мало знало навіть про місце помешкання керівників, не кажучи про деталі їхнього повсякдення, поведінку чи матеріальні статки.

Із констант, що вимальовувалися в Українській РСР по війні, окреслювалися характерні моральні риси номенклатурного працівника, який, переживши певний шок після конверсії, змін у політичній верхівці, хоч і зберіг здатність впливати на перебіг політики, до самостійних, активних вчинків був органічно не здатним. Перестановки нагорі, кадрові пертурбації на рівні регіонів сприймалися ним переважно з позицій пасивного спостерігача. Парадоксальним чином саме такий номенклатурник утримував контроль над ситуацією в країні, не втратив привілейованого становища, зміцнив засади командно–адміністративної системи. На нашу думку, працівник партійно–державної служби іншого типу (із активними життєвими позиціями) не мав шансів на місце в номенклатурі. Адже парадигма номенклатурної системи передбачала пріоритетність виконавської дисципліни та органічно не сприймала надмірну ініціативність апаратників.

Портрет номенклатурного працівника визначався його етико–культурним рівнем, котрий виявлявся, зокрема, в манерах поведінки та спілкування в колі подібних та з пересічними громадянами. Від сталінських часів серед управлінців склалася традиція наслідувати, калькувати манери, поведінку, навіть звички політичних лідерів. Це була одна зі складових культу особи. За інерційним принципом її дотримувалися й апаратні працівники часів «відлиги», хоча, порівняно з Й. Сталіним, М. Хрущов сприймався зовсім інакше.

Про невисокий ценз освіченості та інтелігентності М. Хрущова свідчить багато даних. Також вражає цинізм цього діяча. Показовими є його слова на засіданні Президії ЦК КПРС 1957 року: «...Був такий письменник Хвалівих (М. Хвильовий – П. К.). Це був націоналіст, а, мабуть, усі

українці знають, що за національністю він росіянин, але був український націоналіст. Його потім розстріляли» [40, с. 378]. Як відомо, Хвильовий наклав на себе руки, але як же цинічно перший секретар партії говорив про загибель непересічного митця!

Сформувавшись в умовах тоталітарного часу, керівник держави всотував усе, що здавалося йому, людині низької загальної культури, нормою поведінки справжнього більшовика. Промови М. Хрущова, особливо коли він відхилявся від написаного, не можуть не вражати примітивністю мислення, стереотипними сентенціями та крайньою, навіть показною простакуватістю. Як правило, під час виступів М. Хрущов часто відволікався від головного, говорив сумбурно, емоційно, перескакуючи з однієї проблеми на іншу [38, с. 113].

На жаль, в інших працівників номенклатури культурна сірість теж превалювала, була чи не визначальною в стилі життя та спілкування. Своєрідний номенклатурний етикет формував директивний стиль керівництва, котрий у повоєнні роки абсолютно переважав демократично–ліберальні етичні норми управління. Переважно репресовані інтелігентські чи напівінтелігентські покоління 1920–1930-х років майже не мали продовження в повоєнній номенклатурі, відійшовши в історію разом із своїми традиціями й нормами поведінки. Номенклатура пережила інтелектуальне виродження, що вплинуло й на моральний бік партійно–державного функціонера.

Аналіз документальних матеріалів, котрі відображають роботу колегіальних органів партійно–урядових та радянських утворень вищого рівня, свідчить про відсутність у більшості керівників толерантності в спілкуванні з колегами, низьку культуру поведінки. Груба, часом хамська і навіть вульгарна манера обходження з підлеглими Й. Сталіна, М. Хрущова та їхнього оточення сприймалася переважно як належна і вважалася звичною навіть в офіційному спілкуванні. Перебивати, коментувати, висміювати колег на різноманітних зібраннях було особливо характерним для М. Хрущова. Наведемо приклади. У листопаді 1962 року про начальника відділу Держплану СРСР М. Гусева глава держави привселюдно заявив: «...Він ні біса не розуміється у виробництві», про заступника голови Держплану П. Ломако у вересні 1963 року сказав: «...що таке Ломако – це по–народному колода», голова Ради народного господарства Радянського Союзу В. Димшиць почув: «...Ви ...ні біса не розумієте, особливо у вирощуванні цукрового буряка... І всі працівники у вас такого самого масштабу». Заступника голови уряду СРСР Д. Полянського, який вступив у серпні 1964 року з М. Хрущовим у дискусію з приводу рентабельності радгоспного виробництва, останній обізвав: «Товариш Шелепін (голова Держконтролю, секретар ЦК! – П. К.) Ви візьміть довідку й суньте до носа члену Президії, про що він говорить... Ви спотворюєте. Ви не праві» [40, с. 659, 750, 751, 838–839]. 1961 р., звертаючись на багатолюдній нараді в Києві до першого секретаря ЦК КПУ М. Підгорного, М. Хрущов визначив його рівень: «Раз розуму не вистачило у вас у минулому, а цього року додалося, тоді прохання: сумістіть учорашнє з сьогоднішнім... Коли ми старішаємо чи дурнішаємо, треба звільнити місце...» [50, арк. 22–24].

Таким М. Хрущов став відтоді, як тільки почав підніматися владною драбиною. 1948 року на нараді

секретарів обкомів КП(б)У виступ Дніпропетровського очільника Л. Брежнєва головуючий М. Хрущов переривав 23 рази. Його репліки займають близько 5 із 17 сторінок у стенографічному звіті виступу секретаря обкому [49, арк. 1–18]. Подібна поведінка була властивою більшості політичних діячів того часу. Показово є стенограма червеневого (1957 року) пленуму ЦК КПРС. За підрахунками А. Пижикова, фразами, репліками, зауваженнями учасників зібрання супроводжувалися виступи членів «антипартиїної групи»: Г. Маленкова – 115, Л. Кагановича – 117, М. Булганіна – 129, В. Молотова – 313 разів [42, с. 250].

Низька політична культура, неінтелігентність, грубі манери діяча не існують самі по собі. Вони завжди є індикаторами низької моральності людини. Саме цим, на нашу думку, слід пояснити ганджи, властиві номенклатурному чиновництву. Певно, справедливою слід вважати фразу М. Хрущова, мовлену в лютому 1963 року під час зустрічі з інтелігенцією: «...У партії у нас є ще розбійники, є злодії і вбивці, а вони з партійним квитком і в масі своїй можуть фігурувати як члени партії» [33, с. 626]. На нашу думку, визнаючи цей факт, лідер КПРС давав оцінку морального обличчя не лише пересічного комуніста, а й типового представника партійних функціонерів.

Загалом, видається доцільним проведення психоаналізу поведінки повоєнних керівників держави. Про маніакальну підозріливість і тотальну недовіру до оточення з боку Й. Сталіна мовлено багато. Висловлювання М. Хрущова також викликають сумніви з огляду на адекватність сприйняття ним дійсності. Поряд із поміркованими та виваженими думками, у них наявні аномальні формулювання та міркування людини з сумнівним морально–психічним обличчям, активного учасника масових репресій та інших злочинів сталінського періоду. Принаймні критично–негативні характеристики головного номенклатурника М. Хрущова не можуть не впливати на оцінку його дій. Тож і «десталінізаційні» заходи першого секретаря ЦК КПРС сприймаються багатьма як лицемірство і нещирість.

Вражає вкрай низька лінгвістична культура, убогість словникового запасу представників номенклатури повоєнних десятиріч. Звичним було панібратськи звертатися до підлеглих на «ти», застосовувати грубі порівняння, розповідати масні анекдоти і говорити непристойності. За цим показником «вожді» повоєнних років помітно поступаються навіть невисокому рівневі інтелігентності державних керівників попередніх десятиріч.

Норми поведінки очільників держави переймали номенклатурні чини нижчих рангів. Зокрема, у спогадах сучасників як груба, жорстока людина постає Л. Каганович. Він міг вилаяти чи вдарити підлеглого, після телефонної розмови іноді так жбурляв слухавку, що трощив апарат і товстє скло на столі [10, с. 281].

Працюючи в Україні 1947 року, Л. Каганович змусив усі організації трудитися з 9.00 до 2.00, із невеликою перервою на обід. Сам же він демонстративно з'являвся на роботу під обід, встигнувши скупатися в Дніпрі. На засіданнях Політбюро, у спілкуванні з підлеглими цей діяч уживав нецензурні вислови, вигонив із кабінету невгодних, кидав в обличчя апаратним працівникам документи і навіть чинив обшуки в кабінетах. Тримуючи

підлеглих у страхові, він мав працівника зі спецзавданням: слідкувати за роботою апаратників [1, с. 164–166].

Племінник Л. Кагановича – С. Каган, вочевидь, перебільшує, стверджуючи, що дядько звільнив майже всіх працівників центрального апарату УРСР. Проте він слушно наголошує на його злочинній ролі в організації масштабних репресивних кампаній проти українського націоналізму в республіці [17, с. 227].

Подібним чином поводитися інші керівники різних номенклатурних масштабів. Ю. Мухін зазначає з цього приводу: «Життя в бюрократичній системі управління не тільки перетворює начальника в негідника, воно задає йому й певний стандарт поведінки. ... Він ніколи не винен ні в чому. У нього завжди винні або підлеглі, або начальники, але повсякчас і ті, й інші...» [31, с. 116].

Зовні номенклатурник типового складу завжди виділявся на фоні інших громадян. Останнє особливо впадало в очі іноземцям. Посол Великої Британії в СРСР повоєнної доби В. Хейтер зазначав: «Їх упізнавали відразу. Це були дебелі, міцно збиті, напевне, дещо громіздкі люди. Вони носили глухі чорні плащі й на урочистих парадах стояли на трибуні ленінського мавзолею. Під час застілля вони трималися ще скутіше, перешіптувалися між собою й слухняно пили щоразу, коли вождь пропонував тост. Їх важко було відрізнити одне від одного; хіба що хтось носив вуса, а дехто інший – окуляри; це люди приблизно однакової комплекції: невисокі, коренасті, м'язисті, але описати кожного з них неможливо» [26, с. 5].

Окрім суто зовнішніх прикмет номенклатурному працівникові, зрозуміло, були властивими й стереотипи поведінки. Історик Р. Данієлс (США) пише, що Й. Сталін принципово рекрутував молодих номенклатурників із лав робітничого класу та селянства. Їхня малоосвіченість додавала характерові представника радянсько–бюрократичної ієрархії найгірше: схильність до авторитаризму, недовіру до інтелектуалів, ксенофобію, сплав сторожкості з квазі–параноїдальною, але прагматичною політичною культурою російської бюрократії [53, р. 78].

В умовах тоталітарної радянської влади людина, опинившись в обширі номенклатурних кіл, переживала спотворене становлення самоідентифікації. За таких обставин життєва позиція особистості продукувалася не біографією чи засвоєнням життєвого досвіду. Стосовно управлінців, покликаних на службу комуністичному режимові, діяли інші чинники самовираження. Визначальною рисою номенклатурника була відповідність управлінським вимогам. Групова соціалізація в суспільних зрізах ставила власника чиновницького портфеля перед необхідністю ретушувати позитивні ознаки характеру з метою набуття іншої власної натури. Відбувалося масштабне мімікрування особистостей, освячене логікою номенклатурної доцільності та уявленнями про власне апаратне покликання. Номенклатурниками не народжувалися – ними ставали.

За твердженням Ш. Фіцпатрик, апаратники перероджувалися на виконавців, сприймали дійсність, ігноруючи саму можливість інтелектуальних дебатів, духовних пошуків, «самокопання». У внутрішньому світі номенклатурника переважала безпроблемність. Номенклатура повоєнного двадцятиріччя сумлінно переймалася творенням саме такого власного іміджу [48, с. 13–14]. «Абсолютизація слухності вказівок вождів,

безпомилковості партійної лінії й партійна дисципліна заклали основу антиінтелегентного способу буття, прислужництво й безхребетність номенклатури», – відзначає Б. Кухта [23, с. 76].

Іншою ознакою поведінки повоєнної номенклатури був перманентний спадковий страх за власну долю, котрий зберігався й у часи «відлиги». Академік С. Чазов свідчить, що К. Ворошилов у 1960–ті роки, йшовши до спальні, закривав зсередини всі замки на вікнах і дверях, а під подушку клав пістолета [51, с. 30].

У роки «відлиги» з'явилася нова тенденція: хрущовський курс передбачав піднесення суспільного статусу партійно–державного апарату після стрімкого зниження його ролі від середини 1930–х років. Тож, здавалося, слід було сподіватися на модернізацію портрету чиновника. Однак, апаратники звично вітлювали в життя новий стратегічний курс старим шляхом адміністративного тиску на всі структури. Таку задачу міг осилити тільки номенклатурник з портретом, «написаним» у сталінські часи.

Переоцінка апаратного функціонера, що відбулася за хрущовської доби, додавала лише відтінків його портретові, який змінювався пропорційно престижності місця в певній номенклатурній ланці. При цьому зростала бюрократична «вага», котра визначалася масштабністю контролюючих функцій апаратника. Сам статус «перевіряючого» (інспектора, контролера, уповноваженого) створював навколо чиновника особливу атмосферу. За ним ніби закріплювалося право безапеляційно судити про все, до чого функціонер мав справу, навіть без відповідної компетенції в конкретних питаннях.

Проведене нещодавно в Україні соціологічне опитування показало, що в сучасному керівникові підлегли понад усе цінують уміння приймати ефективні рішення, комунікабельність і порядність [43, с. 406–412]. Із ретроспективного погляду, жодна з цих характеристик не була властивою портретові номенклатурного очільника повоєнного двадцятиріччя.

Таким чином, узагальненому портретові представника номенклатури Української РСР повоєнного двадцятиріччя були притаманні визначальні типологічні характеристики, котрі виокремлювали апаратного функціонера з загальної маси громадян, свідчили про його кастову особливість, специфічну політично–режимну елітарність у тоталітарному суспільстві.

Номенклатурнику 1945–1964 років була властива декласована свідомість. Соціальне походження в певному сенсі ставало не принциповим. Одномірність сприйняття світу у нього зазвичай межувала з відсутністю потреби в самоаналізі, а боротьба за власні інтереси вимагала постійної налаштованості на рішучі дії. Номенклатурники були носіями менталітету, що живився усвідомленням статусу представників влади. Цей чинник, попри розбіжності в таких об'єктивних параметрах, як національність, соціальне походження, кар'єрні нахили, освіта тощо, групував номенклатуру, формував її інституційну позицію [16, с. 51].

Заангажовані в службовому сенсі, номенклатурники, як і всі громадяни, різнилися між собою рівнем культури, психологічними рисами, особистісними характеристиками. Але типологічний портрет в узагальненому вигляді вимальовує загалом малопривабливий тип цинічного

присотування до комфортних життєвих умов. Виокремлюючи себе в суспільстві як особливу, вищу касту, функціонери бачили себе господарями життя. Характеризуючи радянських управлінців, Й. Сталін казав: «Люди, які стали вельможами, люди, які вважають, що партійні та радянські закони не для них, а для дурнів» [45, с. 592–593].

У повоєнне двадцятиріччя оформився особистісний тип бюрократа «нової хвилі». Замість функціонера 1920–1930–х років постала колоритна фігура, породжена новими соціальними умовами. Набула довершених форм корпоративна презентабельність партійно–державних службовців, викристалізувалися специфічні морально–психологічні риси. Бюрократ–чиновник набував здебільшого негативних якостей, до яких слід віднести спричинені вадами політичної системи й дефектами свідомості управлінця риси, котрі аж ніяк не компенсуються компліментарними ознаками (компетентністю не можна виправдати не порядність). Йдеться про такі властивості вельможі радянського гатунку: байдужість до соціального сенсу, призначення і наслідків власної діяльності; надання пріоритетів формі справи стосовно її змісту; підміна державних інтересів на приватні, відомчі, корпоративні, кар'єристські; ставлення до службової ієрархії як самодостатньої цінності («начальству видніше»); консерватизм: орієнтація на незмінність, стійкість положення і максимальну підконтрольність ієрархічно нижчого – вищому, виключення ризиків і невизначеності. Внутрішня номенклатурна шкала цінностей мала за критерії не ініціативність та самостійність особи, а її старанність і слухняність, здатність «не висуватися», підлаштовуватися та підтакувати начальству [34, с. 51–53].

Узагальнюючи портретні риси представників номенклатури 1945 – середини 1960–х років, слід назвати їхню ідентичність на ґрунті далекої від порядності моральності. Поведінка управлінця визначалася споживачьким сприйняттям життя, зверхнім ставленням до підлеглих, грубощами у спілкуванні. Проте, йдеться переважно про «начальство». Чиновники низових ланок здебільшого були професійними виконавцями службових обов'язків. Останніми власне й забезпечувалося функціонування партійно–державного механізму. У країні з жорсткими ознаками адміністрування та всеосяжного контролю над суспільними процесами рядові службовці сумлінно створювали належний апаратний супровід владних дій, без чого існування режиму було не можливим.

Список використаних джерел

1. Алідин В. И. Государственная безопасность и время / В. И. Алідин. – М.: Изографус, 2001. – 448 с.
2. Ашин Г. К. Курс истории элитологии / Г. К. Ашин. – М.: МГИМО, 2003. – 302 с.
3. Ашин Г. К. Основы политической элитологии / Г. К. Ашин, А. В. Понделков, В. Г. Игнатов, А. М. Старостин. – М.: ПРИОР, 1999. – 304 с.
4. Баран В. К. Україна: новітня історія (1945–1991 рр.) / В. К. Баран. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. – 670 с.
5. Баран В. К. Україна 1950–1960–х рр. еволюція тоталітарної системи / В. К. Баран. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 1996. – 448 с.
6. Бордов Р. Новый экономический курс Советского Союза (1953–1960) / Р. Бордов. – М.: Издательство иностранной литературы, 1960. – 170 с.

7. Быков В. В. Партийное требование к руководителю / В. В. Быков. – М.: Московский рабочий, 1964. – 40 с.
8. Вебер М. Основные понятия стратификации / М. Вебер // Социологические исследования. – 1994. – №5. – С.151–154.
9. Von Gi En. Распад советской номенклатуры и особенности формирования российской политической элиты: автореф. дис. ... д-ра полит. наук / Von Gi En. – М., 1995. – 45 с.
10. Гаман–Голутвина О. В. Политические элиты России: веки исторической эволюции / О. В. Гаман–Голутвина. – М.: РОССПЭН, 2006. – 448 с.
11. Гимпельсон Е. Г. Советские управленцы 1917–1920 гг. / Е. Г. Гимпельсон. – М.: Институт Российской истории РАН, 1998. – 259 с.
12. Дорошко М. С. Компартийно–державна номенклатура УСРР у 20–30–ті роки ХХ століття: соціоісторичний аналіз / М. С. Дорошко. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2004. – 154 с.
13. Дука А. В. Трансформация местных элит (институционализация общественных движений: от протеста к участию) / А. В. Дука // Мир России = Universe of Russia. – М., 1995. – Т.4. – №2. – С.106–117.
14. Ефимов А. Н. Перестройка управления промышленностью и строительством в СССР / А. Н. Ефимов. – М.: Госполитиздат, 1957. – 74 с.
15. Зверев А. Совершенствовать государственный аппарат / А. Зверев. – М.: Госполитиздат, 1955. – 46 с.
16. Истер Дж. М. Советское государственное строительство. Система личных связей и самоидентификация элиты в Советской России / Дж. М. Истер; [пер. с англ. Т. Н. Саранцевой]. – М.: РОССПЭН; Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2010. – 255 с.
17. Каган С. Кремлевский волк: Пер. с англ. / С. Каган. – М.: Прогресс, 1991. – 303 с.
18. Каратуев А. Г. Советская бюрократия: Система политико–экономического господства / А. Г. Каратуев. – Белгород: «Веземича», 1993. – 371 с.
19. Колбенков Н. Ф. Совершенствование руководства промышленностью в СССР (1956–1960 гг.) / Н. Ф. Колбенков. – М.: Московский рабочий, 1961. – 50 с.
20. Колесников П. П. О работе с кадрами / П. П. Колесников. – М.: ОГИЗ, 1956. – 64 с.
21. Коновалов А. Б. Формирование и функционирование номенклатурных кадров, органов ВКП(б)–КПСС в регионах Сибири (1945–1991 гг.): дис. ... докт. ист. наук / А. Б. Коновалов. – Кемерово, 2006. – 744 с.
22. Крыштановская О. В. Анатомия российской элиты / О. В. Крыштановская. – М.: Захаров, 2005. – 384 с.
23. Кухта Б. Політична еліта (кратократичний аспект) / Б. Кухта. – Львів: ЦПД, 2011. – 420 с.
24. Мерзляков Л. И. Номенклатура и тоталитаризм: характер симбиоза / Л. И. Мерзляков // История России: Диалог российских и американских историков. – Саратов: [б. и.], 1992. – С.59–70.
25. Михеев В. А. Социально–политическая стратификация общества / В. А. Михеев. – М.: Россия, 1996. – 208 с.
26. Модсли Э. Советская элита от Ленина до Горбачева. Центральный Комитет и его члены, 1917–1991 гг. / Э. Модсли, С. Уайт; [пер. с англ. А. Л. Раскина]. – М.: РОССПЭН; Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2011. – 431 с.
27. Морозов Б. М. Создание и укрепление советского государственного аппарата / Б. М. Морозов. – М.: Госполитиздат, 1957. – 216 с.
28. Морозов П. Д. Ленинские принципы подбора, расстановки и воспитания кадров / П. Д. Морозов. – М.: ОГИЗ, 1962. – 69 с.
29. Москва Г. Правящий класс / Г. Москва // Социологические исследования. – 1994. – №10. – С.187–191.
30. Мохов В. П. Советская номенклатура как политический институт / В. П. Мохов // Номенклатура в истории советского общества. Тез. докл. интернет–конф. нояб. 2003 – март 2004 г. – Пермь: Пермское книжное издательство, 2004. – С.21–40.
31. Мухин Ю. И. Власть над властью / Ю. И. Мухин. – М.: Алгоритм, 2007. – 368 с.
32. Мясников О. Г. Смена правящих элит: «консолидация» или «вечная схватка»? / О. Г. Мясников // Полис. – 1993. – №1. – С.52–60.
33. Никита Сергеевич Хрущев: два цвета: Документы из личного фонда Н. С. Хрущева: В 2–х томах; Открытый архив: Справочник опубликованных документов по истории России XX века из государственных и семейных архивов (по отечественной журнальной периодике и альманахам. 1985–1996 гг.) / Сост. И. А. Кондакова. 2–е изд., доп. и испр. – М.: РОССПЭН, 1999. – 303 с.
34. Оболенский А. В. Бюрократия и государство: Очерки / А. В. Оболенский. – М.: [б. и.], 1996. – 68 с.
35. Охотский Е. В. Партийные кадры: Диалектика мышления и стиль политической деятельности / Е. В. Охотский, Г. И. Иконникова. – М.: АОН при ЦК КПСС, 1989. – 203 с.
36. Паренти М. Демократия для избранных. Настольная книга о политических играх США // Пер. с 7–го англ. издания В. Горбатко / М. Паренти. – М.: «Покорение», 2006. – 416 с.
37. Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940–х – середина 1950–х рр.): Колективна монографія / Відп. ред. В. М. Даниленко: У 3–х частинах. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010: Ч. 1, 2. – 351 с., Ч.3. – 336 с.
38. Погребняк Я. П. Не предам забвению... 2–е изд., испр. и доп. / Я. П. Погребняк. – К.: Издательство «Арт Эж», 2004. – 416 с.
39. Пономарев В. Общественное мнение в СССР: от XX съезда до смерти Л. Брежнева / В. Пономарев. – М.: Прогресс, 1990. – 328 с.
40. Президиум ЦК КПСС. 1954–1964. Черновые протокольные записи заседаний. Стенограммы. Постановления. Т.1: Черновые протокольные записи заседаний. Стенограммы / Гл. ред. А. А. Фурсенко. – 2–е изд., испр. и доп. – М.: РОССПЭН, 2004. – 1360 с.
41. Пугачев В. П. Субъекты политики: личность, элиты, лидерство / В. П. Пугачев. – М.: Знание, 1991. – 225 с.
42. Пыжиков А. В. Внутрипартийная борьба и эволюция системы власти (1953–1957) / А. В. Пыжиков // Вестник Российской Академии наук. – 2001. – Т.71. – №3. – С.246–251.
43. Савченко Б. Г. Психологічний портрет сучасного керівника органу державної влади (експертне бачення) / Б. Г. Савченко, Ю. В. Боковикова // Теорія та практика державного управління: збірник наукових праць. – Харків: Видавництво ХарПНАДУ «Магістр», 2011. – Вип.3 (34). – С.406–412.
44. Сантос А. Номенклатура и мафия против патриотизма / А. Сантос // Вопросы экономики. – 1995. – №1. – С.129–142.
45. Сталин И. Вопросы ленинизма / И. Сталин. – 10–е изд. – М.: Партиздат ЦК ВКП(б), 1934. – 724 с.
46. Тимцуник В. І. Реформування системи влади та державного управління в УРСР (1953–1964 рр.) / В. І. Тимцуник. – К.: Вид–во НАДУ, 2003. – 400 с.
47. Три лика бюрократа // Советская культура. – 1988. – 24 сентября.
48. Фицпатрик Ш. Срывайте маски!: Идентичность и самозванство в России XX века / Ш. Фицпатрик; [пер. с англ. Л. Ю. Пантиной]. – М.: Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2011. – 196 с.
49. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.23. – Спр.5212.
50. Там само. – Оп.24. – Спр.5364.
51. Чазов Е. Здоровье и власть / Е. Чазов. – М.: Новости, 1992. – 224 с.
52. Чешков М. А. «Вечно живая» номенклатура? / М. А. Чешков // Международная экономика и международные отношения. – 1995. – №6. – С.32–34.
53. Is Russian Reformable? Change and Resistance from Stalin to Gorbachev / R. V. Daniels. – Boulder, 1988. – 212 p.

References

1. Alidin V. I. Gosudarstvennaja bezopasnost' i vremja / V. I. Alidin. – М.: Izografus, 2001. – 448 s.
2. Ashin G. K. Kurs istorii jelitologii / G. K. Ashin. – М.: MGIMO, 2003. – 302 s.
3. Ashin G. K. Osnovy politicheskoy jelitologii / G. K. Ashin, A. V. Ponedelkov, V. G. Ignatov, A. M. Starostin. – М.: PRIOR, 1999. – 304 s.
4. Baran V. K. Ukrai'na: novitnaja istorija (1945–1991 rr.) / V. K. Baran. – L'viv: Instytut ukrai'noznavstva im. I. Kryp'jakevycha NAN Ukrai'ny, 2003. – 670 s.
5. Baran V. K. Ukrai'na 1950–1960–h rr. evoljucija totalitarnoi' systemy / V. K. Baran. – L'viv: Instytut ukrai'noznavstva im. I. Kryp'jakevycha NANU, 1996. – 448 s.
6. Bordov R. Novyj jekonomicheskij kurs Sovetskogo Sojuza (1953–1960) / R. Bordov. – М.: Izdatel'stvo inostrannoju literatury, 1960. – 170 s.
7. Bykov V. V. Partijnoe trebovanie k rukovoditelju / V. V. Bykov. – М.: Moskovskij rabochij, 1964. – 40 s.
8. Veber M. Osnovnye ponjatija stratifikacii / M. Veber // Sociologicheskie issledovanija. – 1994. – №5. – S.151–154.
9. Von Gi En. Raspad sovetskoi nomenklatury i osobennosti formirovanija rossijskoj politicheskoi jeliti: avtoref. dis. ... d–ra polit. nauk / Von Gi En. – М., 1995. – 45 s.

10. Gaman–Goluvina O. V. Politicheskie jelyty Rossii: vehi istoricheskoy jevolucii / O. V. Gaman–Goluvina. – M.: ROSSPJeN, 2006. – 448 s.
11. Gimpel'son E. G. Sovetskie upravlyenci 1917–1920 gg. / E. G. Gimpel'son. – M.: Institut Rossijskoj istorii RAN, 1998. – 259 s.
12. Doroshko M. S. Kompартійно–derzhavna nomenklatura USRR u 20–30-ti roky XX stolittja: socioistorichnyj analiz / M. S. Doroshko. – K.: VPC «Kyiv's'kyj universytet», 2004. – 154 s.
13. Duka A. V. Transformacija mestnyh jelit (institucionalizacija obshhestvennyh dvizhenij: ot protesta k uchastiju) / A. V. Duka // Mir Rossii = Universe of Russia. – M., 1995. – T.4. – №2. – S.106–117.
14. Efimov A. N. Perestrojka upravlenija promyshlennost'ju i stroitel'stvom v SSSR / A. N. Efimov. – M.: Gospolizdat, 1957. – 74 s.
15. Zverev A. Sovershenstvovat' gosudarstvennyj apparat / A. Zverev. – M.: Gospolizdat, 1955. – 46 s.
16. Ister Dzh. M. Sovetskoe gosudarstvennoe stroitel'stvo. Sistema lichnyh svjazej i samoidentifikacija jelyty v Sovetskoj Rossii / Dzh. M. Ister; [per. s angl. T. N. Sarancevoj]. – M.: ROSSPJeN; Fond «Prezidentskij centr B. N. El'cina», 2010. – 255 s.
17. Kagan S. Kremlevskij volk: Per. s angl. / S. Kagan. – M.: Progress, 1991. – 303 s.
18. Karatuev A. G. Sovetskaja bjurokratija: Sistema politiko–jekonomicheskogo gosподства / A. G. Karatuev. – Belgorod: «Vezemica», 1993. – 371 s.
19. Kolbenkov N. F. Sovershenstvovanie rukovodstva promyshlennost'ju v SSSR (1956–1960 gg.) / N. F. Kolbenkov. – M.: Moskovskij rabochij, 1961. – 50 s.
20. Kolesnikov P. P. O rabote s kadrami / P. P. Kolesnikov. – M.: OGIZ, 1956. – 64 s.
21. Konovalov A. B. Formirovanie i funkcionirovanie nomenklaturnyh kadrov. organov VKP(b)–KPSS v regionah Sibiri (1945–1991 gg.): dis. ... dokt. ist. nauk / A. B. Konovalov. – Kemerovo, 2006. – 744 s.
22. Kryshchanovskaja O. V. Anatomija rossijskoj jelyty / O. V. Kryshchanovskaja. – M.: Zaharov, 2005. – 384 s.
23. Kuhta B. Politychna elita (kratokratychnyj aspekt) / B. Kuhta. – L'viv: CPD, 2011. – 420 s.
24. Merzljakov L. I. Nomenklatura i totalitarizm: karakter simbioza / L. I. Merzljakov // Istorija Rossii: Dialog rossijskih i amerikanskih istorikov. – Saratov: [b. i.], 1992. – S.59–70.
25. Miheev V. A. Social'no–politicheskaja stratifikacija obshhestva / V. A. Miheev. – M.: Rossiya, 1996. – 208 s.
26. Modslj Je. Sovetskaja jelita ot Lenina do Gorbacheva. Central'nyj Komitet i ego chleny, 1917–1991 gg. / Je. Modslj, S. Uajt; [per. s angl. A. L. Raskina]. – M.: ROSSPJeN; Fond «Prezidentskij centr B. N. El'cina», 2011. – 431 s.
27. Morozov B. M. Sozdanie i ukreplenie sovetskogo gosudarstvennogo apparata / B. M. Morozov. – M.: Gospolizdat, 1957. – 216 s.
28. Morozov P. D. Leninskie principy podbora, rasstanovki i vospitanija kadrov / P. D. Morozov. – M.: OGIZ, 1962. – 69 s.
29. Moska G. Pravjashhij klass / G. Moska // Sociologicheskoe issledovanie. – 1994. – №10. – S.187–191.
30. Mohov V. P. Sovetskaja nomenklatura kak politicheskij institut / V. P. Mohov // Nomenklatura v istorii sovetskogo obshhestva. Tez. dokl. internet–konf. nojab. 2003 – mart 2004 g. – Perm': Permskoe knizhnoe izdatel'stvo, 2004. – S.21–40.
31. Muhin Ju. I. Vlast' nad vlast'ju / Ju. I. Muhin. – M.: Algoritm, 2007. – 368 s.
32. Mjasnikov O. G. Smena pravjashhij jelit: «konsolidacija» ili «vechnaja shvatka»? / O. G. Mjasnikov // Polis. – 1993. – №1. – S.52–60.
33. Nikita Sergeevich Hrushhev: dva cveta: Dokumenty iz lichnogo fonda N. S. Hrushheva: V 2–h tomah; Otkrytyj arhiv: Spravochnik opublikovannyh dokumentov po istorii Rossii XX veka iz gosudarstvennyh i semejnyh arhivov (po otechestvennoj zhurnal'noj periodike i al'manaham. 1985–1996 gg.) / Sost. I. A. Kondakova. 2–e izd., dop. i ispr. – M.: ROSSPJeN, 1999. – 303 s.
34. Obolonskij A. V. Bjurokratija i gosudarstvo: Oчерki / A. V. Obolonskij. – M.: [b. i.], 1996. – 68 s.
35. Ohotskij E. V. Partijnnye kadry: Dialektika myshlenija i stil' politicheskogo dejatel'nosti / E. V. Ohotskij, G. I. Konkonnikova. – M.: AON pri CK KPSS, 1989. – 203 s.
36. Parenti M. Demokratija dlja izbrannyh. Nastol'naja kniga o politicheskijh igrakh SShA // Per. s 7–go angl. izdanija V. Gorbatko / M. Parenti. – M.: «Pokolenie», 2006. – 416 s.
37. Povojenna Ukrai'na: narysy social'noi istorii (druga polovyna 1940–h – seredyna 1950–h rr.): Kolektyvna monografija / Vidp. red. V. M. Danylenko: U 3–h chastyneh. – K.: Instytut istorii' Ukrai'ny NAN Ukrai'ny, 2010. Ch. 1, 2. – 351 s., Ch.3. – 336 s.
38. Pogrebnjak Ja. P. Ne predam zabveniju... 2–e izd., ispr. i dop. / Ja. P. Pogrebnjak. – K.: Izdatel'stvo «Art Jek», 2004. – 416 s.
39. Ponomarev V. Obshhestvennoe mnenie v SSSR: ot XX s#ezda do smerti L. Brezhneva / V. Ponomarev. – M.: Progress, 1990. – 328 s.
40. Prezidium CK KPSS. 1954–1964. Chernovye protokol'nye zapisi zasedanij. Stenogrammy. Postanovlenija. T.1: Chernovye protokol'nye zapisi zasedanij. Stenogrammy / Gl. red. A. A. Fursenko. – 2–e izd., ispr. i dop. – M.: ROSSPJeN, 2004. – 1360 s.
41. Pugachev V. P. Sub#ekty politiki: lichnost', jelyty, liderstvo / V. P. Pugachev. – M.: Znanie, 1991. – 225 s.
42. Pyzhikov A. V. Vnutripartijnaja bor'ba i jevolucija sistemy vlasti (1953–1957) / A. V. Pyzhikov // Vestnik Rossijskoj Akademii nauk. – 2001. – T.71. – №3. – S.246–251.
43. Savchenko B. G. Psihologichnyj portret suchasnogo kerivnyka organu derzhavnoi vldy (ekspertne bachennja) / B. G. Savchenko, Ju. V. Bokovykova // Teorija ta praktyka derzhavnogo upravlinnja: zbirnyk naukovykh prac'. – Harkiv: Vydavnytvo HarRINADU «Magistr», 2011. – Vyp.3 (34). – S.406–412.
44. Santos A. Nomenklatura i mafija protiv patriotizma / A. Santos // Voprosy jekonomiki. – 1995. – №1. – S.129–142.
45. Stalin I. Voprosy leninizma / I. Stalin. – 10–e izd. – M.: Partizdat CK VKP(b), 1934. – 724 s.
46. Tymcunyk V. I. Reformuvannja sistemy vldy ta derzhavnogo upravlinnja v URSR (1953–1964 rr.) / V. I. Tymcunyk. – K.: Vyd–vo NADU, 2003. – 400 s.
47. Tri lika bjurokrata // Sovetskaja kul'tura. – 1988. – 24 sentjabrja.
48. Ficpatrik Sh. Sryvajte maski!: Identichnost' i samozvanstvo v Rossii XX veka / Sh. Ficpatrik; [per. s angl. L. Ju. Pantinoj]. – M.: Fond «Prezidentskij centr B. N. El'cina», 2011. – 196 s.
49. CDAGO Ukrai'ny. – F.1. – Op.23. – Spr.5212.
50. Tam samo. – Op.24. – Spr.5364.
51. Chazov E. Zdorov'e i vlast' / E. Chazov. – M.: Novosti, 1992. – 224 s.
52. Cheshkov M. A. «Vechno zhivaja» nomenklatura? / M. A. Cheshkov // Mezhdunarodnaja jekonomika i mezhdunarodnye otnoshenija. – 1995. – №6. – S.32–34.
53. Is Russian Reformable? Change and Resistance from Stalin to Gorbachev / R. V. Daniels. – Boulder, 1988. – 212 p.

Kiridon P. V., doctor of historical sciences, professor of the history of Ukraine, Poltava National University named after V. G. Korolenko (Ukraine, Poltava), pwkiridon@rambler.ru

The representative of nomenclature of Ukrainian SSR in postwar period (1945 – the middle of the 1960s) as an element of the bureaucratic system

The article devoted to the determination of most characteristic features of a representative of the party–state apparatus Ukrainian SSR postwar decades. The author shows the dependence of the moral and political, business and own human qualities of personality from its residence in the ranks of the ruling nomenclature, which distort a person capable of independent participation in state building process, reworking it into a bureaucrat – executive totalitarian power functions. The article gives examples of acquired properties in the nomenclature among the powers of different levels. Investigated the specific actions of the ruling nomenclature to strengthen their own rule in postwar Ukrainian SSR, strengthening the Communist Party dictates in terms of liberalization of the country.

Keywords: Ukrainian SSR, the Communist Party of Ukraine, postwar Stalinism, «thaw» party–state nomenclature, the ruling bureaucracy, governance, bureaucracy.

Киридон П. В., доктор исторических наук, профессор кафедры истории Украины, Полтавский национальный университет им. В. Г. Короленко (Украина, Полтава), pwkiridon@rambler.ru

Номенклатурщик Украинской ССР послевоенного времени (1945 – середина 1960–х годов) как элемент бюрократической системы

Определены наиболее характерные черты партийно–государственного аппарата Украинской ССР послевоенного двадцатилетия. Показана зависимость морально–политических, деловых и собственно человеческих качеств личности от пребывания ее в рядах правящей номенклатуры, которая уродовала человека, способного к самостоятельному участию в государственнообразующих процессах, переделывая ее в бюрократа – исполнителя возложенных тоталитарной властью функций чиновника компартийного толка. Приведены примеры приобретенных в номенклатурной среде свойств властью имущих различного уровня.

Ключевые слова: Украинская ССР, Коммунистическая партия Украины, послевоенный сталинизм, «оттепель», партийно–государственная номенклатура, правящее чиновничество, управленческие структуры, бюрократия.

* * *